

ภาษามลายู: จิตวิญญาณทางวัฒนธรรมชายแดนใต้

MALAY LANGUAGE: THE CULTURAL SPIRIT OF THE SOUTHERN BORDER

ณัฐพงษ์ แก้วลีสด / NATTAPHONG KEAWSEESOD*

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

FACULTY OF EDUCATION, SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY.

วิลาสินี ดือราแม / WILASINEE DERAMAE

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

FACULTY OF EDUCATION, SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY.

สุภักดิ์ สุธนภิญโญ / SUPHAKKHATHAT SUTHANAPHINYO

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

FACULTY OF EDUCATION, SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY.

Received : June 6, 2025

Revised : August 21, 2025

Accepted : September 1, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษามลายูกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวมลายูในพื้นที่ดังกล่าว ภาษามลายูในพื้นที่นี้ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร แต่ยังเป็นสัญลักษณ์แห่งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเชื่อทางศาสนาอิสลามของชุมชนมลายู ซึ่งมีรากเหง้ามาจากอาณาจักรโบราณต่าง ๆ เช่น รัฐปตานีและลังกาสุกะ โดยภาษามลายูที่ใช้ในพื้นที่นี้มีความแตกต่างจากภาษามลายูมาตรฐานในมาเลเซีย ทั้งในด้านระบบเสียง วรรณปฏิบัติ และคำศัพท์ โดยคำศัพท์จำนวนมากได้รับอิทธิพลจากภาษาอาหรับ ผ่านการติดต่อค้าขายและการเผยแพร่ศาสนาอิสลามจากตะวันออกกลาง ขณะเดียวกันยังมีคำบางส่วนที่รับอิทธิพลจากภาษาสันสกฤตในอินเดียด้วย แม้ว่าในปัจจุบันภาษาไทยจะเป็นภาษาราชการและถูกใช้ในสถานศึกษาและภาครัฐทั่วประเทศ ภาษามลายูยังคงเป็นภาษาหลักในการสื่อสารภายในครอบครัวและชุมชนมลายู และยังมีบทบาทสำคัญในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอน โดยใช้ตัวอักษรยาวีในการเขียน อย่างไรก็ตาม การลดลงของการใช้ภาษาไทยในบางพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สะท้อนถึงพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และศาสนาในพื้นที่นั้น ภาษามลายูจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสาร แต่ยังเป็นการรักษาและอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชนมลายูมุสลิมในพื้นที่นี้ การศึกษาภาษามลายูในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเป็นการศึกษาทางภาษาและวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของชุมชนมลายูในภูมิภาคนี้

คำสำคัญ: ภาษามลายู, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้, อิสลาม, อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

* ผู้นิพนธ์หลัก E-mail : s65121109002@ssru.ac.th

Abstract

This study analyzed the relationship between the Malay language and the construction of ethnic and Islamic identity in Thailand's three southern border provinces, where the language plays a crucial role in the daily lives of the Malay community. In this context, Malay serves is not only as a means of communication but also as a symbol of ethnic identity and Islamic belief, rooted in ancient kingdoms such as Patani and Langkasuka. The Malay language spoken in this region differs from Standard Malay in Malaysia in terms of phonology, pragmatics, and vocabulary. A large portion of its lexicon has been influenced by Arabic, introduced through trade and the spread of Islam from the Middle East, while some elements also reflect influence from Sanskrit in India. Although Thai is currently the official language and is widely used in education and government administration throughout the country, Malay remains the primary language of communication within families and local communities. It also plays a significant role in Islamic religious schools (pondok), where it is the main medium of instruction and is written using the Jawi script. The decline in the use of Thai in certain areas of the southern border provinces reflects the social and cultural dynamics closely tied to ethnic and religious identity. Thus, Malay functions not merely as a tool of communication but also as a means of preserving and maintaining the identity of the Malay Muslim community in the region. This research demonstrates that the study of Malay in this context constitutes a complex investigation of language and culture, deeply interconnected with the history of the Malay community in southern Thailand.

Keywords: Malay language, three southern border provinces, Islam, ethnic identity

บทนำ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นหนึ่งในเขตภาษาที่สำคัญของโลก โดยมี “เขตภาษา” คือ พื้นที่ซึ่งประกอบด้วยภาษาต่าง ๆ จากสามตระกูลหรือมากกว่านั้น โดยภาษาต่าง ๆ เหล่านี้มีโครงสร้างทางภาษาคลายคลึงกัน และแสดงลักษณะร่วมบางประการ ไม่ว่าจะเป็นทางเสียง หน่วยคำ หรือไวยากรณ์ ทั้งนี้ ลักษณะร่วมกันดังกล่าวเกิดจากการสัมผัสระหว่างภาษามากกว่าการสืบทอดจากภาษาบรรพบุรุษ เขตภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยภาษาจากห้าตระกูลหลัก ได้แก่ ตระกูลไท - กะได (Tai - Kadai) ตระกูลจีน - ทิเบต (Sino - Tibetan) ตระกูลม้ง - เมี่ยน (Hmong - Mien) ตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) ตระกูลออสโตรนีเซียน (Austronesian) ในจำนวนนี้ ตระกูลออสโตรนีเซียนมีการใช้ภาษากันอย่างแพร่หลายในประเทศหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และมาเลเซีย ซึ่งภาษามากถึงประมาณ 1,200 ภาษา กระจายตัวอยู่ในพื้นที่หมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแถบมหาสมุทรแปซิฟิก ตัวอย่างภาษาที่สำคัญ ได้แก่ ภาษามลายู (Malay) ซึ่งเป็น

ภาษากลางที่ใช้สื่อสารในหลายประเทศ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน และสิงคโปร์ โดยมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ เช่น ภาษามลายู (Malay, Malaysia) และภาษาชวา (Javanese) ซึ่งถือเป็นภาษาท้องถิ่นสำคัญในอินโดนีเซีย ภาษาอินโดนีเซีย (Indonesian หรือ Bahasa Indonesia) มีรากฐานมาจากภาษามลายู และได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นภาษาราชการของอินโดนีเซีย ใช้เป็นภาษากลางในประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษาตากาล็อก (Tagalog) และ ภาษาเซบูอาโน (Cebuano) เป็นภาษาพื้นเมืองสำคัญในฟิลิปปินส์ ซึ่งตากาล็อกได้รับการพัฒนาเป็นภาษาฟิลิปปิน (Filipino) ซึ่งเป็นภาษาราชการร่วมกับภาษาอังกฤษในฟิลิปปินส์ และภาษาอุรักลาไว (Urak Lawoi') เป็นภาษาของกลุ่มชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลและเกาะต่าง ๆ ทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น จังหวัดสตูลและจังหวัดภูเก็ต จัดเป็นหนึ่งในภาษากลุ่มชาวเลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาษามลายู เป็นต้น (ศิริรัตน์ ชูพันธ์ และ อรรถพล พิพัฒน์, 2560)

ภาษามลายูที่ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นหนึ่งในภาษาหลักของกลุ่มภาษามลายู-โพลีเนเซียน ซึ่งจัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรนีเซียน (Austronesian languages) อันมีเครือข่ายการใช้ภาษาครอบคลุมกว้างขวางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแถบมหาสมุทรแปซิฟิก โดยภาษามลายูได้ผ่านวิวัฒนาการมา 5 สมัยคือ สมัยมลายูโบราณ มลายูเก่า มลายูคลาสสิก มลายูก่อนสมัยใหม่ และมลายูสมัยใหม่ จะพบว่าภาษามลายูคลาสสิกซึ่งได้รับอิทธิพลจากภาษาอินเดียที่มาจากแคว้นคุชราต รวมถึงภาษาจีนจากประเทศจีน ภาษามลายูในพื้นที่นี้ใช้ตัวอักษรยาวี ซึ่งดัดแปลงมาจากอักษรอาหรับ และเริ่มมีการใช้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 ศิลปินที่เก่าแก่ที่สุดที่พบว่ามีจารึกด้วยภาษามลายูอักษรยาวี คือ ศิลปินแห่งตรังกานู ประเทศมาเลเซีย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ศิลปินแห่งตรังกานู

ที่มา : Salleh, A. (2010). Batu Bersurat Terengganu: Perspektif Matematik. Menemui Matematik (Discovering Mathematics), 32(1), 1 - 15.
https://web.archive.org/web/20160305012313/http://math.upm.edu.my/dismath/paper/2010/MM%20v.32%2010_1_15.pdf

หลังจากนั้นยังมีการค้นพบศิลาจารึกอักษรยาวีในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น เนอเกอรีเซิมบีลัน รัฐปาหัง รัฐเปรัก รัฐกลันตัน และรัฐเคดาห์ นอกจากนี้ในประเทศอินโดนีเซียยังมีการค้นพบศิลาจารึกที่สุมาตราได้ สุมาตราตะวันตก ญัมบิรีเยา กาลิมันตัน และอาเจะห์ เป็นต้น ในปัจจุบัน ภาษามลายูถือเป็นภาษาราชการในประเทศอินโดนีเซีย สหพันธรัฐมาเลเซีย บรูไน และสิงคโปร์ สำหรับในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ภาษามลายูเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารมา

อย่างยาวนานตั้งแต่สมัยอาณาจักรลังกาสุกะ โดยใช้ในชีวิตประจำวัน การค้าขาย การศึกษา และการเผยแผ่ศาสนา แม้ในช่วงสมัยลังกาสุกะซึ่งประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือในยุคศรีวิชัยที่ศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรือง ภาษามลายูก็ยังคงเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว ลังกาสูกะยังใช้อักษรปัลลวะซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดียเป็นเครื่องมือในการเขียน จนกระทั่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมื่อกษัตริย์องค์สุดท้ายของลังกาสุกะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม การใช้อักษรเขียนภาษามลายูก็มีการเปลี่ยนแปลง โดยอักษรปัลลวะถูกแทนที่ด้วยอักษรยาวี ซึ่งมีรากฐานจากอักษรอาหรับ และไวยากรณ์ของภาษาอาหรับก็เริ่มมีอิทธิพลต่อโครงสร้างภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรยาวีในเวลาต่อมา สำหรับภาษามลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเรียกขานกันโดยเฉพาะว่า “ภาษามลายูปัตตานี” (Pattani Malay) ซึ่งมีความแตกต่างจากภาษามลายูมาตรฐานในมาเลเซียทั้งในด้านเสียง วรรณปฏิบัติ และคำศัพท์บางส่วนของความแตกต่างเหล่านี้เกิดจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น โดยได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่จากภาษาอาหรับผ่านพ่อค้าและนักเผยแผ่ศาสนาอิสลามจากตะวันออกกลางขณะเดียวกันยังมีคำบางส่วนที่รับอิทธิพลจากภาษาสันสกฤตในอินเดียด้วย (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ, 2566)

จากที่กล่าวมาจะพบว่าภาษามลายูเป็นภาษาที่มีรากเหง้ามาอย่างยาวนานและได้รับการอนุรักษ์สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ถือเป็นภาษาที่มีความงดงามและมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษามาเลเซีย ทว่าสิ่งที่ทำให้ภาษามลายูมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้น มิใช่เพียงโครงสร้างทางภาษา แต่ยังรวมถึงสำเนียง น้ำเสียง และการสะท้อนถึงวัฒนธรรมวิถีชีวิต และความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นภายในชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภาษามลายูถือเป็นภาษาหลักในการสื่อสารของผู้คน และได้รับความสำคัญในด้านการศึกษามีการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษามลายู รวมถึงการเรียนการสอนเพิ่มเติมในวันเสาร์ - อาทิตย์ เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์ภาษานี้ให้คงอยู่ ไม่ให้เลือนหายไปตามกาลเวลา

ทว่า มีบางกลุ่มของประชากรในพื้นที่ที่ไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ อันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานไปยังจังหวัดอื่นตั้งแต่ยังเด็ก หรือมีเชื้อสายจากชาติพันธุ์อื่น เช่น ไทยเชื้อสายจีน ซึ่งส่งผลให้ในบางพื้นที่มีการใช้ภาษาไทย

มากขึ้น แม้ว่าจะเป็นส่วนน้อยก็ตาม การกระจายตัวของชาวมุสลิมไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทำให้วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภาษามลายูได้แพร่กระจายออกไป แม้ภาษามลายูจะไม่ได้แพร่หลายเท่าภาษาไทย แต่ยังคงเห็นได้ชัดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปและผู้คนจะย้ายถิ่นฐาน เพื่อศึกษาหรือเริ่มต้นชีวิตใหม่ในพื้นที่อื่น ๆ แต่ภาษามลายูก็ยังคงอยู่และไม่เคยจางหายไปจากประเทศไทย (อับดุลรอฮิม สือแต และคณะ, 2560) ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจในการหยิบยกมาศึกษา เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษามลายูกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมองในฐานะที่ภาษามลายูเป็นภาษาถิ่นหนึ่งของไทยซึ่งมีอิทธิพลทั้งในด้านการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรม

ภาษามลายูในเงารัฐ: อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และศาสนาในชายแดนใต้

ประชากรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวนมากกว่าหนึ่งล้านคน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้มีเชื้อสายมลายูมุสลิม อีกทั้งยังมีกลุ่มที่มีเชื้อสายอื่นแต่หันมานับถือศาสนาอิสลามและดำเนินชีวิตตามวิถีของชาวมลายูมุสลิมด้วย ในอีกนัยหนึ่ง พวกเขาคือคนไทยโดยสัญชาติที่ดำรงชีวิตภายใต้วัฒนธรรมมลายูมุสลิมและใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในครอบครัว การติดต่อในชุมชน หรือในบริบททางศาสนา เด็กที่เติบโตในพื้นที่เหล่านี้มักซึมซับและเรียนรู้ภาษามลายูเป็นภาษาแรก เนื่องจากภาษาดังกล่าวเป็นภาษาหลักของสังคมท้องถิ่น ประชากรกลุ่มนี้จึงยังคงรักษาภาษา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของตนไว้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าสังคมไทยโดยรวมจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในระดับชาติ แต่ภาษามลายูก็ยังคงดำรงบทบาทสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และศาสนาของผู้คนในพื้นที่ชายแดนใต้ (รัตติยา สาและ, 2544, น. 66)

ภาษาไทยในฐานะภาษาประจำชาติ มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสาร หากแต่ยังเป็นสื่อกลางที่สะท้อนถึงรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย ซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นแกนหลักในการหล่อหลอมค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คน ในขณะเดียวกัน ชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

ก็มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับโลกมลายูและศาสนาอิสลาม โดยภาษามลายู ซึ่งถูกนำมาใช้ในภูมิภาคนี้มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรลังกาสุกะ ไม่ได้มีบทบาทจำกัดอยู่เพียงการเป็นภาษาสื่อสารในชีวิตประจำวันเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายแห่งอัตลักษณ์ของชุมชนมลายูมุสลิมในพื้นที่ ภาษามลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรยาวี จึงเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับประวัติศาสตร์ รากเหง้าทางวัฒนธรรม และศรัทธาทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งการดำรงรักษาและสืบทอดภาษามลายูยาวีในพื้นที่ชายแดนใต้ จึงมิใช่เพียงการอนุรักษ์ภาษา แต่ยังเป็นการปกป้องและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และศาสนาของชาวมลายูมุสลิม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยสมัยใหม่ ภาษามลายูจึงยังคงมีบทบาทสำคัญในบางบริบทของสังคมท้องถิ่น มากกว่าภาษาไทยเสียด้วยซ้ำ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ศาสนา และการดำรงชีวิตประจำวัน (อิบรอฮิม ณรงค์รักษาเขต และคณะ, 2566)

แม้ว่าภาษาไทยจะได้รับการกำหนดให้เป็นภาษาราชการ และถูกใช้เป็นสื่อกลางหลักในการศึกษาในโรงเรียนของรัฐทั่วประเทศ ทว่าในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม รวมถึงโรงเรียนปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภาษามลายูกลับมีสถานะพิเศษในฐานะสัญลักษณ์สำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอารยธรรมของชาวมลายู ในบริบทของโรงเรียนศาสนาเหล่านี้ ภาษามลายูไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสาร หากยังเป็นพาหนะในการส่งต่อความรู้ทางศาสนาอิสลามและคตินิยมในชีวิตประจำวัน การใช้ภาษามลายูที่บันทึกด้วยอักษรยาวี ถือเป็นการเชื่อมโยงกับโลกทัศน์แบบมลายูอิสลามอย่างแนบแน่น ทั้งนี้ ผู้ที่สามารถอ่าน เขียน และสื่อสารด้วยภาษามลายูอักษรยาวีได้ มักได้รับการยอมรับในชุมชนว่าเป็นผู้ยึดมั่นในศาสนา และวัฒนธรรมมลายูอย่างแท้จริง ซึ่งโรงเรียนปอเนาะส่วนใหญ่ดำเนินการเรียนการสอนโดยใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา การอ่านคัมภีร์ หรือแม้แต่การเรียนวิชาสามัญทั่วไป คำราเรียนและเอกสารส่วนใหญ่จึงเขียนด้วยภาษามลายูท้องถิ่น หรือที่รู้จักกันในนาม “ภาษามลายูปาตานี” โดยใช้อักษรยาวีเป็นเครื่องมือหลักในการเขียนและจดบันทึก ด้วยเหตุนี้ เด็กและเยาวชนจำนวนไม่น้อยที่เติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมดังกล่าว จึงมีทักษะในการใช้ภาษามลายูมากกว่าภาษาไทย

ในหลายบริบท ส่งผลให้บางส่วนมีข้อจำกัดในการใช้ภาษาไทยอย่างคล่องแคล่ว โดยเฉพาะในด้านการอ่านและการเขียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของภาษาในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้งกับอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการเลือกใช้หนังสือหรือตำราภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรยาวีในสถาบันปอเนาะนั้น เป็นแนวปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาที่ฝังลึกอยู่ในชุมชน แม้ว่าผู้สอนในปอเนาะ ซึ่งเรียกกันว่า “โต๊ะครู” จะมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอาหรับอย่างดี เนื่องจากวิชาการศึกษาส่วนใหญ่มาจากแหล่งความรู้ในภาษาอาหรับโดยตรง แต่โต๊ะครูกลับเลือกที่จะใช้หนังสือหรือตำราที่เขียนด้วยภาษามลายูและใช้อักษรยาวีเป็นหลักในการสอนหนังสือหรือตำราเหล่านี้มักจะรู้จักกันในชื่อว่า “กิตาบบูนิญ” ซึ่งถ้าแปลตามรากศัพท์จะหมายถึง “ตำราเหลือ” เหตุที่เรียกเช่นนี้ก็เพราะกระดาษที่ใช้ในหนังสือเหล่านี้มักมีสีเหลืองปนน้ำตาลอ่อน อันเป็นลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเก่าแก่และความขลังของตำรา นอกจากนี้ ภาษาที่ใช้ในกิตาบบูนิญยังสะท้อนระบบภาษามลายูในยุคก่อน ซึ่งบางครั้งเก่ากว่าระบบยาวีแบบชะอ์บา (Za‘ba spelling reform) เสียอีก จึงพบว่าในปัจจุบัน ตำราและหนังสือภาษามลายูที่ใช้อักษรยาวียังคงเป็นสื่อการเรียนการสอนหลักในปอเนาะอย่างแพร่หลาย (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ, 2566)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยหลายประการได้ส่งผลให้การใช้ภาษาไทยในบางพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ลดน้อยลง หรือมีลักษณะที่แตกต่างไปจากภาษากลางที่ใช้กันโดยทั่วไปในประเทศ แม้ว่าภาษาไทยจะยังคงมีสถานะเป็นภาษาราชการและไม่ได้สูญหายไปจากพื้นที่ชายแดนได้อย่างสิ้นเชิง ทว่าบทบาทของภาษาไทยในชีวิตประจำวันของผู้คนบางกลุ่มกลับลดความสำคัญลง โดยเฉพาะในชุมชนที่มีการธำรงรักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มลายูอย่างเข้มแข็ง ภาษามลายูในรูปแบบท้องถิ่น จึงกลายมาเป็นภาษาหลักในการสื่อสารระหว่างบุคคลภายในครอบครัว ชุมชน และกิจกรรมทางศาสนา การเรียนรู้ภาษาไทยในบริบทเหล่านี้จึงมักมีลักษณะเป็นภาษาที่สอง ซึ่งผู้เรียนบางส่วนอาจมีข้อจำกัด ด้านความคล่องแคล่ว โดยเฉพาะในทักษะการอ่านและการเขียน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้สะท้อนเพียงแค่ การเปลี่ยนแปลงทางภาษาเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงพลวัตทางสังคม

วัฒนธรรม และศาสนาที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการเลือกใช้ภาษาของผู้คนในพื้นที่ด้วย ดังนั้น ภูมิทัศน์ทางภาษาของชายแดนใต้จึงเป็นภาพสะท้อนของการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิตชีวา ท่ามกลางบริบทของชาติไทยที่มีภาษาไทยเป็นแกนกลางของการสื่อสารในระดับชาติ

พลวัตของภาษาในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส รวมถึงบางพื้นที่ในจังหวัดสตูล และสงขลา เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีความเชื่อมโยงกับรัฐโบราณในคาบสมุทรมลายูอาทิ รัฐกลันตัน ปาตานี และลังกาสุกะ ซึ่งรัฐเหล่านี้เคยมีอำนาจปกครองครอบคลุมพื้นที่บางส่วนในปัจจุบัน และมีการปกครองโดยผู้ปกครองที่มีเชื้อสายมลายู การขยายตัวของประชากรมลายูส่งผลให้วัฒนธรรมและภาษามลายูแพร่กระจายและฝังรากลึกในชุมชนต่าง ๆ ทั่วภูมิภาคดังกล่าว นอกจากนี้ อาณาเขตของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพรมแดนติดกับประเทศมาเลเซียยังคงได้รับอิทธิพลจากการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านภาษา ภาษามลายูจึงกลายเป็นภาษาที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวมลายูในพื้นที่ ทั้งนี้ แม้ว่าภาษามลายูในพื้นที่จะมีการผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นและภาษาไทยบางส่วน แต่ยังคงรักษาโครงสร้างทางภาษาที่คล้ายคลึงกับภาษามลายูดั้งเดิม โดยเฉพาะคำศัพท์และรูปประโยคที่มีความใกล้เคียงกับภาษามลายูที่ใช้ในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย อย่างชัดเจน แม้ภายหลังจากที่อาณาจักรปาตานีถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม (ประเทศไทย) ภาษาและวัฒนธรรมมลายูก็ยังคงได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ในฐานะภาษาหลักของชุมชนมลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสาร หากยังเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความศรัทธาทางศาสนาอิสลามที่ยังรากลึกในวิถีชีวิตของชุมชนอย่างมั่นคง (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ, 2566)

การดำรงอยู่ของชาวมลายูในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และสงขลา เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมไทย อัตลักษณ์ดังกล่าวไม่เพียง

สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นภาพสะท้อนของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่หยั่งรากลึกในวิถีชีวิตของผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต่างมีวิถีทางในการรักษาและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตน ทั้งในด้านภาษา ศาสนา และประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวมลายูที่อาศัยอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และศาสนาอิสลามอย่างเข้มแข็ง ความเป็นมลายูมิได้หมายถึงการเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมไทยในเชิงสัญชาติเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนที่หยั่งรากมาจากประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภาษา ซึ่งทำให้พวกเขามีความแตกต่างและโดดเด่นจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ภายในประเทศไทย ภาษามลายูจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชาวมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะมันไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์แห่งศักดิ์ศรีและเกียรติยศของชาติพันธุ์มลายูมุสลิม ภาษามลายูไม่ใช่แค่ “ภาษาแม่” ที่ใช้ในการพูดและการเขียน แต่เป็นหัวใจสำคัญของความเป็นมลายูที่สะท้อนถึงรากเหง้าและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ การที่ครอบครัวมลายูมุ่งมั่นในการถ่ายทอดภาษามลายูให้กับลูกหลานจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากในวันหนึ่งลูกหลานไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษามลายูได้ ภาษานี้ก็อาจสูญหายไปจากชุมชน และจะนำไปสู่การเลือนหายของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มลายูมุสลิมไปพร้อมกัน การรักษาภาษามลายูจึงไม่ใช่แค่การรักษาภาษาเท่านั้น แต่เป็นการรักษาอัตลักษณ์และความเป็นมลายูในความหมายที่ลึกซึ้งและยาวนาน ดังคำกล่าวที่ว่า “สูญเสียภาษา สูญสิ้นชาติพันธุ์” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ภาษามลายูในฐานะที่เป็นจิตวิญญาณของชาติพันธุ์ และเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ความเป็นมลายูยังคงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน โดยที่ไม่ถูกกลืนหายไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ดังนั้น การสืบทอดและรักษาภาษามลายูจึงมีความสำคัญไม่เพียงแต่สำหรับชาวมลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น แต่ยังเป็นการรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทยโดยรวมให้คงอยู่ตลอดไป (นุรียัน สาแล๊ะ, 2559)

ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดขึ้นสำหรับชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยดำเนินการในรูปแบบของปอเนาะจาริต ซึ่งเน้นการสอนศาสนาอิสลามเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการจัดการเรียนการสอนด้านวิชาสามัญหรือวิชาชีพเช่นเดียวกับโรงเรียนในระบบการศึกษาของรัฐ ทั้งนี้ โครงสร้างการบริหารจัดการและพื้นที่ของปอเนาะแต่ละแห่งขึ้นอยู่กับโต๊ะครูผู้ก่อตั้งและดูแลปอเนาะนั้น ๆ ปอเนาะจาริตเป็นรูปแบบการศึกษาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจากอดีตกว่า 500 ปี โดยถือกำเนิดขึ้นในบริบทของดินแดนที่เคยเป็น “รัฐมลายู - อิสลาม” อันเป็นรัฐเอกราชที่มีชื่อว่า “ปัตตานีดารุสสลาม” หรือ “รัฐปัตตานี” ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ปัจจุบันคือสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย การเกิดขึ้นของปอเนาะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงสถานะของดินแดนแห่งนี้จาก “รัฐมลายู - พุทธ” ไปสู่ “รัฐมลายู - อิสลาม” ภายหลังจากที่กษัตริย์ในอดีตได้สถาปนารูปแบบรัฐให้เป็นไปตามอุดมคติของรัฐอิสลาม พร้อมทั้งสร้างกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้พื้นที่และวิถีชีวิตของผู้คน โดยอาศัยจาริตทางศาสนาอิสลามเป็นกลไกสำคัญในการกำกับดูแลสังคม อาทิ การใช้กฎหมายอิสลามในการตัดสินคดีความ รวมถึงคดีมรดก และการกำหนดวิถีทางเศรษฐกิจและสังคมภายในรัฐ ประการสำคัญคือ กษัตริย์ผู้ปกครองได้กำหนดกฎหมายเพื่อหล่อหลอมให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความสำคัญกว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน โดยมีศาสนาอิสลามเป็นรากฐานของชาติพันธุ์ และมี “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” ที่ชัดเจนในความ เป็น “มลายูมุสลิม” กระบวนการนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตัวตนของชาวมลายูให้ผูกโยงกับศาสนาอิสลามอย่างแน่นแฟ้น จะพบว่าในกระบวนการดังกล่าว “การศึกษา” มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ดังกล่าว ซึ่งปอเนาะจาริตก็ได้ทำหน้าที่นี้มาอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นศูนย์กลางในการหล่อหลอมและถ่ายทอดอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิมจากรุ่นสู่รุ่น จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้ว่าพื้นที่แห่งนี้จะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยแล้วก็ตาม (สุทิพย์ พูลสวัสดิ์ และคณะ, 2564)

ในปัจจุบัน ภาษามลายูยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษามลายูยังคงทำหน้าที่เป็นภาษาหลักในการสื่อสารภายในชุมชน อย่างไรก็ตามจากอิทธิพลของ

ระบบการศึกษา ทำให้การเรียนรู้ภาษาไทยในกลุ่มประชากรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ความรู้ความสามารถในการใช้ภาษามลายูท้องถิ่นของบางกลุ่มอาจลดน้อยลง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของอาชีพและความจำเป็นในการใช้ภาษาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ในเขตชนบทโดยทั่วไป กลุ่มประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน รวมถึงเด็กก่อนวัยเรียน มักมีความรู้และความสามารถในการใช้ภาษามลายูถิ่นของตนเป็นหลัก และยังคงใช้ภาษานี้ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2541, น. 21)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านความเชื่อทางศาสนา ซึ่งหนึ่งในศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในพื้นที่คือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีรากฐานและอิทธิพลมาจากคาบสมุทรมาลายู หรือที่เรียกว่าประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคม ทำให้วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านภาษาและประเพณี ได้ถูกถ่ายทอดมายังพื้นที่นี้ โดยเฉพาะภาษามลายู ซึ่งเป็นภาษาหลักที่ใช้ในการสื่อสารในคาบสมุทรมาลายู รวมถึงการเผยแพร่คำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ดังนั้น ภาษามลายูจึงกลายเป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางศาสนาและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นี้ ตั้งแต่ในอดีตที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐโบราณในคาบสมุทรมาลายู จนถึงปัจจุบัน เมื่อศาสนาอิสลามและภาษามลายูมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้ง แม้เวลาจะเปลี่ยนไป แต่ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ยังคงรักษาศาสนาอิสลามเป็นศาสนาหลัก ซึ่งทำให้ภาษามลายูยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสื่อสารพบว่าเกือบ 90% ของประชากรในพื้นที่ยังคงใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักในการสื่อสารทั่วไป ทั้งในครอบครัว ชุมชน และในการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ภาษามลายูเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อัตลักษณ์ภาษา ท่ามกลางรัฐและระบบการศึกษาไทย

ภาษามลายู ซึ่งเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในกลุ่มประเทศคาบสมุทรมาลายู และใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่คำสอน

ทางศาสนาและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้ภาษามลายูจึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางศาสนาและวิถีชีวิตของชาวมลายูในพื้นที่ดังกล่าว นับตั้งแต่อดีตที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐโบราณในคาบสมุทรมาลายู จนถึงปัจจุบันที่พื้นที่ดังกล่าวยังคงมีลักษณะพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษามลายูยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวเป็นหลัก ภาษามลายูจึงมิได้แพร่หลายไปทั่วประเทศ หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะภาษาถิ่นที่ใช้ในบริบทเฉพาะของชุมชนท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมในประเทศไทย (อารีฟิน บินจิ และคณะ, 2550, น. 17 - 18) ภาษามลายูถูกใช้เป็นภาษาหลักในการสื่อสารภายในครอบครัวและชุมชน ตลอดจนในบริบทของกิจกรรมทางศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถาบันการศึกษาศาสนา เช่น โรงเรียนปอเนาะและตาดีกาสำหรับชาวมลายูที่นับถือศาสนาอิสลาม อัตลักษณ์ความเป็น “มลายูมุสลิม” นั้นถือเป็นมิติทางชาติพันธุ์ที่ไม่อาจแยกขาดจากศาสนาอิสลามได้ (ethno - religion) กล่าวคือ ศาสนาและวัฒนธรรมกลายเป็นองค์ประกอบร่วมที่กำหนดลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์นี้อย่างแนบแน่น ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทยซึ่งเป็นภาษากลางที่ใช้ในระดับประเทศ ภาษามลายูจึงมีขอบเขตการใช้งานอยู่ในวงจำกัดภายในกลุ่มชาติพันธุ์ (นันทนา วงษ์ไทย, 2563)

ภาษาไทยภาคกลางได้รับการกำหนดให้เป็นภาษามาตรฐานและภาษาประจำชาติ ซึ่งถูกใช้เป็นภาษาราชการของประเทศและเป็นภาษาหลักในระบบการศึกษา การปกครอง และการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย ในขณะที่คนมลายูรุ่นใหม่มีระบบคิดที่ประกอบด้วยสองชุด ชุดแรกคือความรู้ท้องถิ่นที่ใช้ภาษามลายูในการสื่อสาร ซึ่งเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมมลายูและศาสนาอิสลามในพื้นที่ ชุดที่สองคือองค์ความรู้ที่ได้จากระบบการศึกษาภาษาไทย ซึ่งรวมถึงหนังสือตำราภาษาไทยและเทคโนโลยีสื่อสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย โดยเฉพาะการเรียนรู้จากสื่อบันเทิง เช่น รายการทีวี วิทยุ ศิลปิน เพลง ฯลฯ การใช้ภาษาไทยกลางจึงซึมซับเข้ามาอยู่ในระบบคิดของคนมลายู

รุ่นใหม่ โดยการศึกษาภาษาไทยกลางที่ได้รับการบังคับในโรงเรียนทำให้ภาษามลายูไม่ได้รับการสนับสนุนในระดับประเทศและในระบบการศึกษา โรงเรียนส่วนใหญ่ในประเทศไทยใช้ภาษาไทยเป็นหลักในการเรียนการสอน ซึ่งส่งผลให้ภาษามลายูถูกจำกัดในการใช้ในชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น ในทางกลับกันระบบการศึกษาดั้งเดิมที่มีมาอย่างยาวนานในสังคมมลายูมุสลิม คือโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามที่สอนและอบรมตามหลักจารีตประเพณีและสำนักคิดสายชาฟีอี (Shafi'i) โดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนด้านต่าง ๆ เช่น การท่องจำคัมภีร์อัลกุรอาน วัจนะของศาสดา (ฮะดีษ) กฎหมายชารีอะห์ และการศึกษาภาษามลายูอาวี ภาษาอาหรับ และหลักปรัชญาอิสลาม โรงเรียนปอเนาะจึงเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ชายแดนใต้

อย่างไรก็ตาม แม้บางโรงเรียนในพื้นที่จะมีการเรียนภาษามลายู แต่ภาษาไทยยังคงเป็นภาษาหลักในภาครัฐและ การดำเนินงานของหน่วยงานรัฐทั้งหมด ทั้งในเอกสารราชการและการสื่อสารต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้ที่ใช้ภาษามลายูต้องเรียนรู้และใช้ภาษาไทยเพื่อเข้าถึงบริการจากภาครัฐ ความจำเป็นในการใช้ภาษาไทยจึงทำให้ภาษามลายูมีขอบเขตการใช้งานที่จำกัดและไม่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ซึ่งภาษามลายูจึงยังคงถูกจำกัดให้เป็นภาษาถิ่นที่ใช้ในกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น (อัสรี มาหะมะ, 2560)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลามซึ่งมีรากฐานจากคาบสมุทรมลายูและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวมลายูอย่างลึกซึ้ง ภาษาในพื้นที่จึงมีบทบาทสำคัญ ภาษามลายูไม่เพียงใช้เป็นสื่อในการสื่อสารภายในครอบครัว ชุมชน และกิจกรรมทางศาสนา เช่น โรงเรียนปอเนาะและตาติกา หากแต่ยังสะท้อนถึงอัตลักษณ์ความเป็น “มลายูมุสลิม” ที่ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบร่วมกัน (ethno - religion) อย่างแนบแน่น ขณะที่ภาษาไทยกลางในฐานะภาษาราชการและภาษามาตรฐาน ถูกกำหนดให้เป็นภาษาหลักของประเทศและเป็นสื่อกลางในระบบการศึกษา การปกครอง และการสื่อสารสาธารณะ ส่งผลให้ภาษามลายูถูกจำกัดอยู่ในบริบทของชุมชนท้องถิ่น แม้คนมลายูรุ่นใหม่จะมีความรู้สองระบบ คือความรู้ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับภาษามลายูและศาสนาอิสลาม

กับความรู้สมัยใหม่ผ่านภาษาไทยกลาง แต่ภาษามลายูก็ยังไม่ถูกสนับสนุนอย่างเป็นทางการ และคงสถานะเพียงภาษาถิ่นที่ใช้ในกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิม ซึ่งทำให้โรงเรียนปอเนาะยังคงทำหน้าที่สำคัญในการสืบทอดภาษา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนในพื้นที่ชายแดนใต้

ภาษามลายูกับการธำรงอัตลักษณ์มลายูมุสลิม

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากภูมิภาคอื่นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในด้านภาษาและศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ ภาษามลายูทำหน้าที่เป็นภาษาหลักของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิม ใช้ในการสื่อสารภายในครอบครัว ชุมชน และในบริบททางศาสนา โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามแบบดั้งเดิม เช่น โรงเรียนปอเนาะ ภาษามลายูจึงเป็นทั้งเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้และสื่อกลางในการธำรงศรัทธาทางศาสนา ขณะเดียวกัน ภาษาไทยภาคกลางในฐานะภาษาประจำชาติและภาษาราชการกลับมีบทบาทสูงกว่าในเชิงนโยบายของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การบริหารราชการ หรือการสื่อสารมวลชน ทำให้ภาษามลายูถูกจำกัดบทบาทไว้เฉพาะในระดับชุมชน และไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบในระดับประเทศ แม้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในภาพรวมจะส่งผลให้ภาษาถิ่นจำนวนมากค่อย ๆ เลือนหายไป แต่ภาษามลายูในพื้นที่ชายแดนใต้กลับยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงเนื่องจากมีรากฐานที่หยั่งลึกในด้านวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาอิสลาม และเครือข่ายสายสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชน ภาษามลายูจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวมลายูในพื้นที่ชายแดนใต้ (อับดุลรอญี สือแต และคณะ, 2560)

การใช้ภาษามลายูในครอบครัวและชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ยังคงเป็นส่วนสำคัญของชีวิตประจำวันของชาวมลายู โดยเฉพาะในครอบครัวที่ยังคงใช้ภาษามลายูในการสื่อสารอย่างเป็นธรรมชาติ ภาษามลายูเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในชุมชนเป็นไปได้อย่างสะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ใน

สังคมมลายูในด้านศาสนา การใช้ภาษามลายูยังคงมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ชาวมลายูมักใช้ภาษามลายูในการละหมาดและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การอ่านคุฏบะฮ์ (คำเทศนาในวันศุกร์) ที่มักจะ เป็นภาษามลายูเพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจและรับรู้ข้อคิดจากคำเทศนาได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การสื่อสารในการเรียน การสอนทางศาสนาในโรงเรียนปอเนาะและมัดระซะฮ์ก็ยังคงใช้ภาษามลายูในการสอนบทเรียนเกี่ยวกับอัลกุรอาน ฮะดีษ (คำพูดของศาสดามุฮัมมัด) และกฎหมายชารีอะห์ โดยมีการสอนในรูปแบบของคุฏบะฮ์และดัซกิเราะฮ์ (การเทศนาที่เน้นการเตือนสติ) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมมลายู การใช้ภาษามลายูยังปรากฏในกิจกรรมทางศาสนาและในชีวิตประจำวันของชุมชน เช่น การติดต่อสื่อสารระหว่างเพื่อนบ้าน การจัดกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เช่น การจัดงานเฉลิมฉลองทางศาสนา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งภาษามลายูมีบทบาทใน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนและรักษาความเป็นมาของวัฒนธรรมมลายูอย่างแนบแน่น (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ, 2566)

ภาษามลายูมีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษา ศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ เนื่องจากภาษามลายูเป็นเครื่องมือหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่ได้เกิดจากระบบการศึกษาของรัฐ แต่เป็นการสอนที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนมุสลิมในพื้นที่ โดยการเรียนรู้การสอนในด้านศาสนานั้นมักจะเกิดขึ้นในมัสยิด สุเหร่า บ้านโต๊ะครู (โต๊ะครูหมายถึงผู้สอน) หรือโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาศาสนาที่มีการสอนตามหลักการของศาสนาอิสลาม การเรียนการสอนภาษามลายูในอดีตไม่เน้นที่การศึกษาเกี่ยวกับภาษาในแง่ของนักภาษาศาสตร์ แต่จะเน้นให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและใช้ภาษามลายูในการเรียนรู้คำสอนศาสนา อาทิเช่น การท่องจำคัมภีร์อัลกุรอานและฮะดีษ (คำพูดของศาสดามุฮัมมัด) การเรียนการสอนในลักษณะนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการเรียนรู้ภาษา แต่ยังเป็นการเสริมสร้าง ความเข้าใจในหลักคำสอนของศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจ อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษที่ 19 ภาษามลายูเริ่มเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐ โดยได้รับการสอนในฐานะภาษาต่างประเทศในโรงเรียนของรัฐบาล ซึ่งรวมถึงโรงเรียนปอเนาะและตาดีกา (โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในระดับเริ่มต้น) ทำให้ภาษามลายูยังคงอยู่ใน

ระบบการศึกษาของไทย และเป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ภาษามลายูจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารทางศาสนา แต่ยังเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างศาสนาอิสลามและวิถีชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมในพื้นที่ (กูซม ยามิรุเต็ง, 2561)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าภาษามลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ยังคงเป็นส่วนสำคัญของชีวิตชาวมลายู ทั้งในครอบครัวและชุมชน โดยภาษานี้ไม่เพียงแต่ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เช่น ในการละหมาด พิธีกรรมทางศาสนา และการสอนในโรงเรียนปอเนาะ ภาษามลายู ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมมลายู รวมถึงการสื่อสารในกิจกรรมชุมชน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ภาษามลายูยังมีบทบาทในระบบการศึกษาของรัฐโดยเริ่มมีการสอนในฐานะภาษาต่างประเทศในโรงเรียนของรัฐบาลตั้งแต่ทศวรรษที่ 19 ซึ่งทำให้ภาษามลายูยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมในพื้นที่ชายแดนใต้

สรุป

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเขตภาษาที่สำคัญของโลก โดยมีภาษาจากห้าตระกูลหลัก ได้แก่ ไทย-กะได, จีน-ทิเบต, ม้ง-เมียน, ออสโตรเอเชียติก, และ ออสโตรนีเซียน ซึ่งภาษามลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ของไทย (ปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส) อยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียน มีการใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน การค้า การศึกษา และศาสนา โดยมี การใช้ตัวอักษรยาวี ซึ่งมีรากฐานจากอักษรอาหรับ ภาษามลายูในพื้นที่นี้มีความแตกต่างจากภาษามลายูมาตรฐานของมาเลเซีย เช่น เสียงและคำศัพท์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องจากอิทธิพลจากการค้าขายและการเผยแผ่ศาสนาอิสลามจาก ตะวันออกกลาง

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม และศาสนา โดยเฉพาะภาษามลายูซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของชุมชนชาวมุสลิมในพื้นที่ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และศาสนาอิสลามจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการดำรงอยู่และการใช้ภาษามลายูในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังนี้

ประการแรกอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ที่หล่อหลอมภาษามลายู จะพบว่าภาษามลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากประเทศมาเลเซีย และดินแดนในคาบสมุทรมลายูมาอย่างยาวนาน ทั้งในแง่ของการค้า การอพยพ และการเผยแผ่ศาสนาอิสลามทำให้ภาษามลายูถูกใช้เป็นภาษาหลักของชุมชน การเผยแผ่ศาสนาอิสลามซึ่งถูกนำเข้ามาผ่านการค้าทางทะเลตั้งแต่สมัยอาณาจักรปัตตานี และภาษามลายูกลายเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่หลักคำสอนและอาณาจักรปัตตานี อันเป็นอดีตรัฐปัตตานีมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับดินแดนมลายูและมีภาษามลายูเป็นภาษาราชการของรัฐ

ประการถัดมา ภาษามลายูกับวิถีชีวิตของคนในสามจังหวัด ซึ่งจะเห็นว่าภาษามลายูไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่ยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ตั้งแต่ภาษามลายูเป็นภาษาที่ใช้ในการสอนศาสนาอิสลาม ผ่านโรงเรียนตาดีกาและโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของเยาวชนมุสลิม การที่คนส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูในการสื่อสารในครอบครัวและชีวิตประจำวัน ภาษาไทยถูกใช้ในบางกลุ่ม โดยเฉพาะในภาคการศึกษาและหน่วยงานราชการ รวมทั้ง

มีการจัดตั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ภาษามลายูและหลักศาสนา

ประการสุดท้าย ปัจจุบันภาษามลายูเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น อิทธิพลของภาษาไทย จากการที่ระบบการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ทำให้เด็กและเยาวชนบางส่วนพูดภาษามลายูได้น้อยลง แม้แต่การหลงลืมภาษาในบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่เกิดในโต นอกพื้นที่สามจังหวัด อาจไม่ได้ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน ทำให้ความสามารถในการใช้ภาษาลดลง อย่างไรก็ตาม ชุมชนชาวมลายูในสามจังหวัดตระหนักถึงความสำคัญของภาษามลายู จึงมีความพยายามในการอนุรักษ์ภาษาไว้

กล่าวโดยสรุป สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งภาษามลายู ถือเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม แม้ภาษามลายูจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่ภาษานี้ยังคงยืนหยัดอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน และเป็นมรดกที่ชุมชนยึดมั่นในการรักษาไว้ด้วยความภาคภูมิใจ เพื่อให้ยังคงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนตลอดกาล

เอกสารอ้างอิง

- กุชม ยามิรุเตา. (2561). กลยุทธ์การเรียนภาษา: การเรียนการสอนภาษามลายูในประเทศไทย. *วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 13(3), 113-127. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/HUSOTSU/article/view/170325/122426>
- นันทนา วงษ์ไทย. (2563). ทศนคติทางอ้อมของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูปัตตานี ต่อผู้พูดภาษามลายูปัตตานีและผู้พูดภาษาไทยมาตรฐาน. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 12(2), 98-120. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-la/article/view/192891/167905>
- นุรีย์น สาแล๊ะ. (2559). อัตลักษณ์มลายูใน “ทะเลน้ลิกนั” ของ อับดุลราซัค ปาแนมาแล. *วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 11(13), 89-116. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/HUSOTSU/article/view/154617/112474>
- รัตติยา สาแล๊ะ. (2544). *การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิก ที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริรัตน์ ชูพันธ์ และ อรรถพล พิพัฒน์. (2560). ความหลากหลายทางภาษาและการสัมผัสภาษา ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 9(1), 53-70. <https://e-journal.sru.ac.th/index.php/jhsc/article/view/593>
- สุทิพย์ พูลสวัสดิ์, พรพันธุ์ เขมคุณชัย และ ธนภัทร เต็มรัตนกุล. (2564). “ดาลอ ปอเนาะจาริต” พื้นที่ผลิตซ้ำอัตลักษณ์มลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้ความขัดแย้งกับนโยบายการศึกษาชาติปัจจุบัน. *วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 16(2), 161-186. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/HUSOTSU/article/view/253845/170682>

- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2541). *พัฒนาสื่อภาษาพื้นบ้านกรณีภาษาเขมรถิ่นไทย*. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล.
- อับดุลรอญิง สือแด, นิอับดุลรากีบ บินนิฮัสซัน และ ซาวาวิ ปะดาอาหมิน. (2560). ความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์บริเวณชายแดนประเทศไทย-มาเลเซีย. *วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 8(2), 19-28. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JOIS/article/view/166842/120437>
- อัสรี มาหะมะ. (2560). มลายูมุสลิมกับกระบวนการทำให้เป็นไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 29(1), 127-159. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/165354/119727>
- อารีฟิน บินจิ, อับดุลลอฮ์ ลออแมน และ ซูฮัยมีย์ ฮิสมะแอล. (2550). *ปาตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู*. มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้.
- อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, นูมาน หะยิมะแซ, มูฮัมหมัดกรี มัณญู และ ฮานาฟี วงษ์หลี. (2566). บทบาทของปอเนาะและมัสยิดในการดำรงไว้ซึ่งภาษามลายูอักขระยาวีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 14(2), 1-21. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JOIS/article/view/272182/181093>
- Salleh, A. (2010). Batu Bersurat Terengganu: Perspektif Matematik. *Menemui Matematik (Discovering Mathematics)*, 32(1), 1-15. [https://web.archive.org/web/20160305012313/http://math.upm.edu.my/dismath/paper/2010/MM%20v.32\(1\)2010_1_15.pdf](https://web.archive.org/web/20160305012313/http://math.upm.edu.my/dismath/paper/2010/MM%20v.32(1)2010_1_15.pdf)